

## EKONOMİK ÖZGÜRLÜK ENDEKSİNE GÖRE ÜLKELERİN VE TÜRKİYE’NİN MALİ REFAH DÜZEYİ

Süleyman Dinçer<sup>1</sup>

ORCID: 0000-0003-2561-4925

### Öz

Bir Amerikan düşünce kuruluşu olan Heritage-Foundation ile bir Kanadalı araştırma kuruluşu olan Fraser Enstitüsü, 1995’ten beri “Ekonomik Özgürlük Endeksi” üzerinden her yıl ülkelerin ekonomik özgürlüğü ile refah arasındaki korelasyonu ortaya koyan kapsamlı bir rapor yayımlamaktadır. Her iki kuruluş, özellikle Adam Smith ve Milton Friedman gibi liberal düşünürlerin dünya görüşlerini ve ideolojilerini esas alarak, liberal ekonomi politikalarının hem propagandasını hem de savunuculuğunu yapmaktadır. Bu makalenin amacı, daha fazla ekonomik özgürlüğün daha fazla ekonomik refaha yol açtığına dair tezin, her iki kuruluşun en son olarak yayınladıkları raporların içeriğini özellikle de ekonomik özgürlüğün bileşenlerini tahlil ederek ne derece doğru olduğunun analizini yapmaktır. Bu bağlamda yöntemsel olarak ekonomik özgürlük kavramı çerçevesinde oluşturulan bileşenler (ana kategoriler ve alt kriterler), her iki kuruluşun yaklaşımları doğrultusunda mukayeseli olarak değerlendirilmiş ve Türkiye’nin bu münferit bileşenler eksenindeki küresel sıralamasındaki yeri tespit edilmiştir. Daha sonra tablolar eşliğinde genel ekonomik özgürlük endeksleri doğrultusunda Türkiye’nin dünyadaki geçmişten bugüne kadarki performansı değerlendirilmiştir. Ekonomik özgürlük üzerinden yapılan liberal ideolojinin eksik tarafları, özellikle demokratik, ahlaki, manevi ve sosyal değerler üzerinden eleştiriye tabi tutulmuştur. Sonuç kısmında ise ülkelerin ve Türkiye’nin refah potansiyellerini artırıcı önlemler bağlamında bazı somut önerilerde bulunulmuştur.

**Anahtar Kelimeler:** *Liberalizm, Heritage-Foundation, Fraser Enstitüsü, Ekonomik Özgürlük Endeksi, Refah.*

**Atıf İçin:** Dinçer, S. (2025). Ekonomik Özgürlük Endeksine Göre Ülkelerin ve Türkiye’nin Mali Refah Düzeyi. *HAK-İŞ Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt:14, Sayı: 39, ss. 117-144.

1 Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı  
E-Posta: slmyndncr@hotmail.com

## Welfare Level of Countries and Turkey According to Index of Economic Freedom

### Abstract

Since 1995, the Heritage-Foundation, an American think-tank, and the Fraser Institute, a Canadian research organisation, have published a comprehensive report on the correlation between countries' economic freedom and prosperity every year through the "Index of Economic Freedom". Both organisations both propagate and advocate liberal economic policies based on the worldviews and ideologies of liberal thinkers such as Adam Smith and Milton Friedman. The aim of this article is to analyse the extent to which the thesis that greater economic freedom leads to greater economic prosperity is correct by analysing the content of the most recent reports of both organisations, in particular the components of economic freedom. In this context, methodologically, the components (main categories and sub-criteria) formed within the framework of the concept of economic freedom have been evaluated comparatively in line with the approaches of both organisations and Turkey's place in the global ranking on the axis of these individual components has been determined. Then, in line with the general economic freedom indices accompanied by tables, Turkey's performance in the world from past to present has been evaluated. The shortcomings of the liberal ideology based on economic freedom have been criticised, especially in terms of democratic, moral, spiritual and social values. In the conclusion, some concrete suggestions are made in the context of measures to increase the welfare potential of countries and Turkey.

**Keywords:** Liberalism, Heritage-Foundation, Fraser Institute, Index of Economic Freedom, Welfare.

## Giriş

Özgürlük denilince tarihsel ve felsefi boyutuyla Liberalizm kavramı akla gelmektedir. Hakikaten Liberalizm, feodal otokrasi, diktatörlük, otokrasi ya da merkezi bürokrasinin karşısında duran bir dünya görüşüdür. Ancak özgürlüğün tam olarak ne olduğu, kime uygulanıp kime uygulanmadığı, özgürlüğün hangi koşullara bağlı olduğu ve hayatın hangi alanlarına uygulanması gerektiği her zaman çok tartışmalı olmuştur. Ancak şu var ki gerçek dünyada insanların çoğu, özgür olmayan bir ülkede yaşamaktansa özgürlükleri güvence altına alan yönetimlerin bulunduğu ülkelerde yaşamayı tercih etmektedir.

Bir başka deyişle, insanlar, genelde özgür olmayan bir hukuk sistemi yerine özgür bir hukuk sisteminde yaşamayı arzu etmektedir. Peki, bir hukuk sisteminin diğerinden daha özgür olup olmadığı nasıl belirlenmektedir? İsviçre gibi özgür bir devlet ile Kuzey Kore gibi özgür olmadığı aşikâr olan bir devlet karşılaştırıldığında bunun yanıtı kolay olmaktadır. Ancak, örneğin İsviçre hukuk sistemi Alman ya da başka bir özgür hukuk sistemiyle karşılaştırıldığında yanıtı o kadar kolay olmamaktadır.

Özgürlük kavramı bir değer olarak ne kadar anlamlı ise “ekonomik özgürlük” kavramı da o kadar önemlidir. Ancak ekonomik özgürlük hakkında konuşmak kolay olsa da onu belirli kriterlere göre ölçmek, niteliklerine göre sayılar belirlemek ve bunları genel bir ölçütte toplamak hayli zor bir görevdir. 1995'ten bu yana Heritage Foundation ve Fraser Enstitüsü, birbirlerinden bağımsız olarak her yıl belirledikleri “Ekonomik Özgürlük Endeksi” (Index of Economic Freedom) üzerinden mukayeseli bir biçimde ülkelerin refah düzeyini ortaya koyabilmektedir. Ekonomik özgürlük üzerine yapılan bu bilimsel çalışmalar, siyasi özgürlük ve insani özgürlük arasındaki ilişkinin yanında ekonomik özgürlük ile refah düzeyi, artışı ve oranı arasındaki bağı analiz eden araştırmacılar için bir bereket kaynağıdır.

Makale, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk önce ekonomik özgürlük kavramının genel çerçevesi çizilecektir. Daha sonra Heritage Foundation ve Fraser Enstitüsü'nün dünya görüşünü oluşturan başta Adam Smith olmak üzere klâsik liberal düşünürlerin teorik temelleri değerlendirilecektir. Bu bağlamda Heritage-Foundation'ın referans olarak kabul ettiği Milton Friedman'ın ekonomik özgürlük ve refah ile ilgili görüşleri daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu şekilde Ekonomik Özgürlük Endeksi'nin teorik arka plânının anlaşılabilirliği de ortaya çıkmış olacaktır.

İkinci Bölümde Ekonomik Özgürlük Endeksi Raporları kapsamında yöntemsel olarak ekonomik özgürlük endeksi çerçevesinde oluşturulan temel bileşenler ele alınacaktır. İlk önce Heritage-Foundation'ın ülkeler için ekonomik özgürlüğün ölçüleceği kriterlerin seçimi, bu kriterlerin ağırlıklandırılması ve kriterleri ölçmek için gerekli verilerin belirlenmesi konuları değerlendirilecektir. Daha sonra bu verilerden yola çıkarak, tablolar eşliğinde ülkelerin durumu ekonomik özgürlük açısından kıyaslanarak analiz edilecektir. Bu bağlamda Türkiye'nin ekonomik özgürlük bileşenleri açısından daha sonra ise genel olarak ekonomik özgürlük boyutuyla dünya performansı ligindeki konumu geçmişten bugüne kadarki süreç itibarıyla ayrıca incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise ekonomik özgürlük ve refah arasındaki ilişkinin doğruluğuna ve güvenilirliğine dair eleştiriler, nedensellik, demokrasi, metafizik/ahlaki değerler ve sosyal vatandaşlık üzerinden yapılacaktır. Sonuç kısmında ise Ekonomik Özgürlük Endeksi Raporlarında yer alan bulgular, değişik açılardan özet halinde tespit edilip değerlendirildikten sonra ülkelerin refah potansiyellerini artırıcı önlemler bağlamında bazı somut önerilerde bulunulacaktır.

## **1. Ekonomik Özgürlük Kavramının Çerçevesi ve Teorik Arka Plânı: Liberalizm**

Ekonomik özgürlük kavramı, liberal iktisadi dünya görüşü ile yakından ilgilidir. Gelişmekte olan toplumların refah düzeyini yansıtan ekonomik özgürlük kavramı, yerli ve yabancı unsurların (hükümetler, uluslararası şirketler vb.) ekonomiye müdahalesi olmaksızın bireylerin serbestçe ticari faaliyetlerde bulunabilmesini özgürce yatırımlar yapabilmesini ifade etmektedir. Ekonomik özgürlüğün olduğu toplumlarda bireyler, kendi tercih ve menfaatleri doğrultusunda serbestçe sözleşme yapma, ekonomik kararlar alma, mülk sahibi olma, serbest piyasada rekabette ve her türlü girişimcilikte bulunma hakkına sahiptir (Şit, 2023, s. 428).

Bir başka deyişle ekonomik özgürlük, gönüllü mübadele, rekabet, kişisel seçim ve kişilerin ve mülklerinin korunmasının geçerli olduğu durumlarda varlığını koruyabilmektedir (Fraser Enstitüsü 2018: 13). Diğer taraftan bireyler, ahlâk dışı yöntemlere başvurmada, diğer bireylerin haklarını çiğnemedi ve güç kullanmadan alın teriyle elde ettikleri mülklerini etkin bir hukuk sistemi içinde koruyabiliyor, kullanabiliyor ve özgürce satabiliyorsa ekonomik özgürlüğü elde etmiştir. Ekonomik olarak özgür bir toplumda bireyler, diledikleri gibi çalışmakta, üretmekte, tüketmekte ve yatırım yapmak-

ta serbesttir. Bu toplumlarda hükümetler emeğin, sermayenin ve malların serbest dolaşımını sağlamakta ve özgürlüğü muhafaza etmek için, gerekli olanın ötesine geçen zorlamalardan veya özgürlük kısıtlamalarından kaçınmaktadır (Gwartney vd; 1996, s. 12-13).

Yaklaşık 250 yıl önce Immanuel Kant (1724-1804), bireylerin özgürlüğünü Aydınlanma kavramı üzerinden savunmuştur. Kant, Aydınlanmayı insanın kendi yarattığı olgunlaşmamışlıktan çıkışı olarak tanımlamıştır. Buna göre Aydınlanma, bir insanın kendi kendine sebep olduğu “ergin olmama” durumundan bir kurtuluştur. Burada “ergin olmama” durumu, başka birisinin fikrî müdahalesi olmadan kendi başına aklını kullanabilmekten uzak olan bir zaaflıktır. Dolayısıyla aydın olmak, reşit bir şahsiyet olma sürecidir. Bu bağlamda Aydınlanmanın sloganı, “Bilge Olmak İçin, Cesur Ol!” (sapere aude) şeklinde ifade edilebilmektedir (Kant, 1784, s. 481-484).

O zamandan bu yana, felsefi, siyasi ve ekonomik bir dünya görüşü olarak liberalizm, bireyin olgunluğunu çağrıştırmış ve Batı toplumlarını ve onların ekonomik sistemlerini şekillendirmiştir. Aslen felsefe kökenli olan “liberalizm” kavramı, siyaset, ekonomi ve toplumun kendisi de dâhil olmak üzere modern toplumlardaki yaşamın tüm alanlarına değinmektedir. Bu yönüyle Liberalizm, Aydınlanma filozoflarından başlayarak, giderek yaşamın tüm alanlarına nüfuz eden özgürlüğü baş tacı eden bir yaşam biçimidir.

Liberalizm, denilince akla gelen ilk isimlerden biri şüphesiz Adam Smith (1723-1790)'dır. Fizyokratların metafizik temelini daha farklı algılamış olan Smith, “Ulusların Zenginliği” kitabında işgücünün üstünlüğüne inanarak, işçi sınıfının üretimin artırılmasındaki etkin rolüne işaret etmiştir. Liberalizm, bireyi ön planda tutan, fertlerin mutlak manada ekonomik özgürlüklerini veren, iktisadî ve sosyal hayattan tamamen uzak olan, her şeyi kendi hâline bırakıp hemen hemen hiçbir şeye karışmayan ve dolayısıyla “Laissez-faire, laissez passer!”, yani “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler!” ilkesini savunan iktisadî görüştür. Liberal devletin başlıca görevi, sadece mülkiyeti korumak, genel eğitimi sağlamak, adalet, asayiş ve bayındırlık hizmetleri vermektir (Smith, 2012).

Adam Smith, klasik iktisat bağlamında refah ve özgürlük arasındaki ilişki üzerinde durmuş, ancak refah ve demokrasi arasındaki bağlantıyla pek açık bir şekilde ilgilenmemiştir. Bu durum, vatandaşların serbest seçimlere özgürce katılımı olarak tanımlanan demokrasi anlayışının 18. yüzyılda toplumsal talep olarak henüz gündemde olmamasından kaynaklanmaktadır. Antik Yunan, Avrupa'da demokrasinin modeli olarak kabul edilse de bugün bildiği-

miz şekliyle demokrasi, klâsik iktisat teorisi kurulduğunda halen bir ütopya düzeyindeydi. Bu çerçevede Adam Smith, özgürlüğü ekonomik özgürlük olarak algılamıştır. Ancak zenginliğin artmasının, yoksullar da dâhil olmak üzere insanları daha mutlu edeceğini ileri sürmüştür. Toplumda ekonomik hareketlilik, bireyin hatta göreceli olarak mülksüz olanların ve çalışan yoksulların refah düzeyini artıracaklarını iddia etmiştir (Smith, 1923: 105).

### **1.1. Milton Friedman: Ekonomik Özgürlük ile Refah Arasındaki İlişkiyi Gören Ekonomist**

Ekonomik özgürlük ile refah bağlantılı araştırmaların teorik temelleri genelde Amerikan liberal ekonomist Milton Friedman (1912-2006)'a dayanmaktadır. Ne de olsa ekonomik özgürlük kısıtlamalarına karşı kararlı bir şekilde tavır koymuş olan 1976 Nobel ödüllü Milton Friedman'dır. Klâsik bir liberal olarak Friedman, özellikle talep odaklı Keynesyen ekolün aksine geliştirdiği para arzı teorisi (monetarizm) ve ekonomik ve siyasi özgürlük arasındaki bağlantıya dair geniş kapsamlı analizleriyle tanınmıştır. Friedman, bu bağlantıya ilişkin klasik teoriyi temsil etmektedir. Buna göre ekonomik özgürlük, siyasi özgürlüğü teşvik eden bir güçtür. Dolayısıyla kapitalizm, her zaman hemen tezahür etmese de en nihayetinde demokrasiye açılan bir kapıdır. Tezleri hakkında önemli sonuçlar çıkarılmasına izin veren standart eseri "Kapitalizm ve Özgürlük"te Friedman, ekonomi ve siyasetin birbiriyle yakından bağlantılı olduğunu ve ayrı alanlar olarak görülemeyeceğini varsaymıştır.

Friedman eserinde "sosyalist bir toplumun aynı zamanda demokratik olamayacağını" belirtmiş ve buna göre "demokratik" demek, bireyin kişisel özgürlüğünün garanti altına alınması anlamına gelmektedir. Sadece kapitalist bir toplum, bu işlevi yerine getirebilecek durumdadır. Ayrıca "...ekonomik özgürlük, siyasi özgürlüğün elde edilmesinde vazgeçilmez bir bileşendir (Friedman, 1962, s. 30-31). Ekonomik özgürlük, bir bütün olarak özgürlüğün ve dolayısıyla siyasi özgürlüğün de önemli bir parçasıdır.

Demokrasiyi siyasi özgürlüklerle birlikte değerlendirmiş olan Friedman, iki güç alanından bahsetmiştir: Bir yanda siyasi güç, diğer yanda ekonomik güç. Bunlar birbiriyle yakından bağlantılı olsa da yine de ayrı tutulmalıdır. Bu da ancak ekonomik özgürlüğü doğrudan sağlayan ekonomik örgütlenme biçimi olan "rekabetçi kapitalizm" ile sağlanmalıdır. Bu doğrultuda "rekabetçi kapitalizm", ekonomik gücü siyasi güçten ayırmakta ve bu iki "gücün birbirini nötralize etmesini" sağlamaktadır. Friedman, demokrasi ile serbest piyasa arasındaki doğal bağlantıyı şu şekilde açıklamaktadır: Demokratik bir top-

lum, her zaman kapitalist bir toplumdur, en azından tarihin öğrettiği budur. Ancak diğer yönde bu ilişki, her zaman söz konusu değildir. Kapitalizm, “siyasi özgürlük için gerekli bir önkoşuldur” ancak buna rağmen yine de yeterli bir koşul değildir (Friedman, 1962, s. 32). Faşist Almanya, faşist İtalya, faşist İspanya ve daha birçok örnek, kapitalist bir toplumun her zaman demokratik bir toplum olmak zorunda olmadığını kanıtlamaktadır.

“Bu ülkelerin hepsi açıkça politik olarak özgür olarak tanımlanamayacak toplumlardı. Bununla birlikte, özel girişim hepsinde baskın ekonomik örgütlenme biçimiydi. Dolayısıyla temelde kapitalist olan ekonomik yapılara ve aynı zamanda özgür olmayan politik yapılara sahip olmak kolaylıkla mümkündür” (Friedman, 1962, s. 33).

Ancak Friedman, tarihsel kanıtların yeterince ikna edici olduğunu düşünmemiştir. Çünkü bu durum, tesadüflere de bağlı olabilmektedir. Böylece ekonomik ve politik özgürlük arasındaki “mantıksal ilişkileri” bulmaya koyulmuştur. Bunu yapmak için, piyasayı özgürlüğün doğrudan bir bileşeni olarak kabul etmiş ve ardından piyasa ekonomisi yapıları ile politik özgürlük arasındaki dolaylı ilişkileri ele almıştır. Bundan yola çıkarak, “özgür bir toplum için ideal ekonomik yapıyı göstermeyi” amaçlamıştır. Kendini liberal olarak gördüğü için, Friedman, bireysel özgürlüğü her şeyin üstünde tutmuştur. Buna göre bireysel özgürlük, “tüm sosyal kurumların en yüksek hedefidir”. Friedman, bununla zaten devletin görevi olarak gördüğü önemli bir noktaya işaret etmiştir. Ona göre özgürlük, insanlar arasındaki ilişkiler ile ilgili temel bir değerdir. Bireyin özgürlüğü ne yapacağı kendisine bırakılmıştır. Liberalizmin temel amaçlarından biri de ahlaki sorunları bireyin sorumluluk alanına havale etmektir (Friedman, 1962, s. 34-35).

Dolayısıyla Friedman'e göre liberal olarak örgütlenmiş bir toplumun ve kendisini liberal gelenek içinde gören bir devletin görevi bu özgürlüğü garanti altına almaktır. Ancak vatandaşların bu özgürlüğü nasıl kullanacağı noktasında hür bırakılmalıdır. Aksi takdirde her özel hayata her türlü müdahale, devletin liberal yapısını zedeleyecektir. Bu da başka bir baskı rejimi olurdu. Bununla birlikte her insan, ahlaki yönden mükemmel değildir, bazı insanlar “kusurlu varlıklardır”. “Bu nedenle toplumsal örgütlenmenin görevi, “kötü” insanların kötü şeyler yapmasını önlemek ve “iyi” insanların iyi şeyler yapmasını sağlamaktır.” “Kötü” ve “iyi insanın ne olduğu, dış gözlemcinin görüşüne göre değişebilmektedir. Bu durum, çok sayıda insanın ekonomik faaliyetlerini koordine etmek gerektiğini göstermektedir, ancak insanların özgürlüğünü kısıtlayacak kadar ileri gitmemek anlamına gelen

“toplumsal örgütlenmenin temel sorunu” ile sonuçlanmaktadır (Friedman, 1962, s. 35-36).

Friedman, zorlamayla da işleyen merkezi kontrollü koordinasyona karşı olduğu için, gönüllü iş birliği yoluyla koordinasyonun daha doğru bir yol ve yöntem olduğunu düşünmüştür. Ancak bu gönüllü koordinasyon, ekonomik faaliyetlerde yer alan her iki tarafın da bundan mümkün oldukça eşit bir şekilde faydalanması durumunda gerçekleşebilmektedir. Bu da ancak her iki tarafın da olup bitene dair tam bilgisi olması durumunda mümkün olabilecektir. Friedman’a göre bu tür ekonomik faaliyetler ve alışverişler “zorlama olmadan koordinasyonu” sağlayabilmektedir. Bu tür zorlayıcı olmayan işlemlere dayanan bir toplum, Friedman’ın “rekabetçi kapitalizm” olarak da adlandırılan “özel girişime dayalı serbest piyasa ekonomisidir” (Friedman, 1962, s. 36).

Bu değişim biçimi, iş bölümünün haneler için kendi tüketimleri için üretimden daha çekici olduğu durumlarda kullanılmaktadır. Daha fazla üretebileceğiniz anlamına geliyorsa, iş bölümü ve uzmanlaşma, kendi kendine yeterlilikten daha çekici hale gelecektir. Elbette bir hanenin mübadeleden azami derecede faydalanması gerekmektedir, aksi halde bireyler, şüphe durumunda her zaman kendi kendine yetmeyi yeterli görecektir ve mübadeleyi reddedecektir. Ayrıca modern toplumlarda malların mallarla takası için paranın getirilmesiyle bir anlaşma zemini oluşturulmuştur. Bu da takas süreçlerini çok daha kolaylaştırmıştır. Bu, alım ve satım süreçlerinin birbirinden ayrılması anlamına gelmektedir (Friedman, 1962, s. 37).

Aşağıdaki koşullar yerine getirildiğinde bu süreçler, isteğe bağlı olarak işlem görmeye devam edecektir: Değişim ortaklarının bireyler olabilmesi için, şirketlerin özel olması gerekmektedir. İkincisi, değişimin gönüllülük esasına göre gerçekleşmesi için, bu bireylerin özgür olması şarttır. Friedman’a göre bu gönüllü alışverişlere yönelik en büyük tehlike, ortaya çıkabilecek tekellerdir. Adam Smith’in de ifade ettiği gibi, tekeller, bireyi alternatiflerden ve dolaşısıyla seçme özgürlüğünden mahrum bırakarak, özgürlüklerini elinden alan yapılardır. Bu “etkili değişim özgürlüğü” her halükârda devlet denetimleri ile korunmalıdır. Böylece, piyasa ekonomisinin temel özelliği olan “kimsenin başkasının işine müdahale edememesi” ilkesi yerine getirilecektir. Friedman, serbest piyasa ekonomisini tüketicinin dış baskıdan tamamen kurtulmasının aracı olarak görmüştür. Tekelin olmadığı serbest piyasa, insanlara küçük bir grubun dayattığı şeyleri değil, istediklerini ancak verecektir (Friedman, 1962, s. 37).



Friedman'ın ekonomik özgürlük olmadan siyasi özgürlüğün de olmayacağına dair inancı, yazdığı hemen her satırda açıkça görülmektedir. O, özgürlüğü “zorlamalardan kurtuluş” olarak algılamakta, bir başka deyişle özgürlük, bireylerin hür ortamda tercih etme ve seçme özgürlüğüdür. Bu nedenle ekonomik özgürlük, zorlamanın ve baskının etkisi olmadan özgürce tüketim kararları alabilmek anlamına gelmektedir. Siyasi özgürlük ise “bir kişinin başkalarına karşı hiçbir şekilde baskı uygulamaması” anlamına gelmektedir. Friedman'a göre gücün mümkün olduğu kadar azaltılması ve geriye kalanın da mümkün olduğunca geniş bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. Siyasi otoritelerin ekonomik faaliyetler üzerindeki gereksiz müdahaleleri ve denetimleri ortadan kaldırılmalıdır. Böylece piyasa, gücün kaynağını da ortadan kaldıracaktır (Friedman 1962, s. 38-39).

Friedman'a göre ekonomik gücün tersine siyasi gücün ademi merkezileşen bir yapıya dönüştürülmesi çok zor olmakla beraber piyasa, siyasi özgürlüğün korunmasında önemli bir rol oynamaktadır. Friedman'a göre siyasi özgürlüğün bir özelliği, bireylerin özgürce düşüncelerini beyan edebilme hakkına sahip olmasıdır. Bu noktada Friedman'ın gözünde liberal toplum, özellikle özgürlükler bağlamında elbette sosyalist toplumun çok ilerisindedir: Birincisinde “herkes, açıkça sosyalizmi savunabilir ve onun gerçekleşmesi için çalışabilir.” Ancak aynı durum, sosyalist bir ülkede söz konusu değildir. “Kapitalizmi savunma özgürlüğü sosyalist bir toplumda kimseye verilmemiştir” (Friedman, 1962, s. 40-41).

## **2. Ekonomik Özgürlük Kavramının Ülkelerin Refah Düzeyini Ölçmek İçin Bir Gösterge Olarak Kullanılması**

Bir endeks, istatistiksel olarak belirli konu ile ilgili bir gösterge oluşturmak için, çeşitli değerlerin bir özetidir. Bu, bir sektörü, bir endüstriyi, belirli bir bölgeyi veya belirli bir kavramı yansıtabilmektedir. Makro-ekonomik bir gösterge olan Ekonomik Özgürlük Endeksi (Index of Economic Freedom), bu anlamda ülkelerin rekabet ve mülkiyet hakları da dahil olmak üzere ekonomik özgürlüklerle ne ölçüde uyumlu olduğunu ölçmektedir. Ekonomik Özgürlük Endeksi, özgürlüklere yönelik kısıtlamaların ekonomik refah üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu varsaymaktadır.

Ekonomik Özgürlük Endeksi, ekonomik özgürlük ile çeşitli olumlu sosyal ve ekonomik hedefler arasındaki pozitif ilişkiyi belgelemektedir. İktisadi liberalizmi savunan araştırmacılar, ampirik olarak test edilmemiş ise de ekonomik özgürlük ideallerinin daha sağlıklı toplumlar, daha temiz bir çevre, kişi

başına daha fazla refah, insani kalkınma, demokrasi ve yoksulluğun azaltılması ile yakından ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Bu yönde 1995'den beri ekonomik özgürlük ile refah arasındaki ilişkiyi iktisadi liberalizmi bayraklaştırarak araştıran iki düşünce kuruluşu bulunmaktadır.

## 2.1. Heritage-Foundation'ın Çalışmaları

Milton Friedman'ın liberal dünya görüşünü benimseyen Amerikan Heritage Foundation, kendini bireysel özgürlüğü güçlendirmeye vakfetmiş bir “düşünce kuruluşu” olarak tanımlamaktadır. Misyonu, serbest girişimciliği, sınırlı hükümet anlayışını, bireysel özgürlüğü, geleneksel Amerikan değerlerini ve güçlü bir ulusal savunma ilkelerine dayanan muhafazakâr kamu politikalarını formüle etmek ve teşvik etmektir. Heritage-Foundation, araştırmalarıyla kendi dünya görüşü ekseninde liberal ekonomi politikalarını bir tanıtım aracı olarak da kullanmaktadır. Araştırmacılar, ekonomik özgürlük endeksini, özgürlüğün kendisini korumak ve sürdürmek için gerekli olanın ötesinde, mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve tüketimi üzerinde devlet baskısının ve devlet kısıtlamalarının olmaması olarak tanımlamaktadır (<https://www.heritage.org/about-heritage/mission>, Erişim: 07.05.2025).

2024 Endeksi, 1 Temmuz 2022'den 30 Haziran 2023'e kadar 184 egemen ülkedeki ekonomi politikalarını ve koşullarını dikkate almıştır (<https://www.heritage.org/index/>, Erişim: 20.01.2025). 1 Temmuz 2023 ile 30 Haziran 2024 tarihleri arasında 184 egemen ülkenin ekonomi politikalarını ve koşullarını inceleyen en son 2025 Endeksi, genel olarak “büyük ölçüde özgür olmayan” bir küresel ekonomiyi ortaya koymaktadır. Ekonomik özgürlük için küresel ortalama puan 1.1 puan artarak, 58,6'dan (2024) 59,7'ye (2025) yükselmiştir (<https://www.heritage.org/index/pages/report>, Erişim: 05.05.2025).

## 2.2. Fraser Enstitüsü'nün Çalışmaları

Kanadalı Fraser Enstitüsü, kendini bağımsız, partiler üstü bir araştırma ve eğitim kuruluşu olarak tanımlamakta ve bireylerin daha fazla seçenek, rekabetçi piyasalar ve kişisel sorumluluktan yararlandığı özgür ve müreffeh bir dünya arayışında olduğunu belirtmektedir. Fraser Enstitüsü'nün misyonu, rekabetçi piyasaların ve devlet müdahalesinin bireysel refah üzerindeki etkisini ölçmek için, her yıl 165 ülkenin ekonomik özgürlük ve refah arasındaki ilişkiyi “Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi” (Economic Freedom of the World) raporuyla değerlendirmektedir (Fraser Institute, 2024). Dünya ülke-

lerini ekonomik özgürlük düzeylerine göre sıralayan bu raporlar, 80 düşünce kuruluşundan oluşan küresel bir ağ olan Ekonomik Özgürlük Ağı aracılığıyla dünya çapında yayılmaktadır (<https://www.fraserinstitute.org/about-us>, Erişim: 07.05.2025). En son 2024 yılında yayınlanan 2022 tarihli rapor, ekonomik özgürlüğün refah artışına bağlı olarak daha kaliteli bir hayatla bağlantılı olduğu neticesine varmıştır (Seyyar, 2025: 34).

### 21.3.Ekonomik Özgürlük Endeksi'nin Unsurları

Ekonomik Özgürlük Endeksi, 1995'ten bu yana yıllık olarak hesaplanmaktadır. Buna göre ekonomik özgürlük, bir ülkede ne kadar yaygın ise toplumsal refah düzeyi de o kadar yüksektir. Yöntemsel olarak ekonomik özgürlüğün ulusal sınırlar ötesinde kaydedilmesinde üç temel zorluk bulunmaktadır:

- Ülkeler arasında ekonomik özgürlüğün bileşenleri ile ilgili zorluklar, bir başka ifadeyle ana kategoriler ve alt kriterlerin seçimi ile ilgili sorunlar.
- Bu alt kriterlerin ağırlıklandırılması.
- Alt kriterleri ölçmek için gerekli verilerin belirlenmesi.

Araştırmacılar, analiz edilen ülkelerin her biri için, genel bir puan hesaplamak üzere alt kriterleri kullanmaktadır. Prensipte alt kriterleri ağırlıklandırmanın akla gelebilecek çeşitli yolları vardır. Örneğin kriterlerin ekonomik büyüme üzerindeki tahmini etkilerine göre ağırlıklandırılması düşünülebilir. Ancak araştırmacılar, bunu yapmaktan bilinçli olarak kaçınmıştır. Bunun yerine en basit tercih seçilmiş ve tüm kriterlere eşit ağırlık verilmiştir. Buna göre değişkenler, ilk olarak her bir alt kriter için ayrı bir puan hesaplamak için kullanılmış ve bu puan daha sonra genel puana dâhil edilmiştir.

Kullanılan veriler, çok çeşitli kaynaklardan elde edilmektedir. Örneğin araştırmacılar, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) ve hükümet yayınlarından elde edilen verilerden yararlanmaktadır. Bazı durumlarda araştırmacılar, mevcut veri eksikliği nedeniyle hükümet temsilcileriyle yapılan görüşmeler gibi daha az güvenilir kaynaklara dayanmak zorunda kalmaktadır. Araştırmacılar, mümkün olan her yerde güncel verilere atıfta bulunmaktadır.

Ekonomik özgürlüğün tüm yönlerini analiz etmek mümkün olmadığından araştırmacılar, ekonomik özgürlük için önem taşıyan belirli göstergelerin seçimiyle kendilerini sınırlandırmaktadır. Bu çerçevede Heritage Foundation adına çalışan araştırmacılar, ekonomik özgürlük endeksini, Hukukun

Üstünlüğü, Devletin Ekonomideki Büyüklüğü, Düzenlemenin Etkinliği/ Yoğunluğu ve Açık Pazar olmak üzere 4 ana kategori kapsamında 12 nicel ve nitel alt kriter belirlemiştir (Bkz. Tablo 1). Bu kategorilerdeki 12 kriterin her biri, 0 ila 100 arasında bir ölçekte puanlanmaktadır. Bir ülkenin genel puanı, her bir özgürlüğe aynı ağırlık verilerek, bu 12 kriterin ortalaması olarak hesaplanmaktadır (<https://www.heritage.org/index/pages/about>, Erişim: 20.01.2025). Endeks, öncelikle bir ülkelerin ekonomik özgürlüğünü ölçmeyi amaçladığından, gelir dağılımı, eğitim, altyapı ve siyasi haklar gibi diğer alanlara ait kriterler kapsam dışı bırakılmaktadır.

Özgürlüğün ekonomik yönlerini ölçmek için, Fraser Enstitüsü araştırmacıları da benzer bir şekilde beş ana kategoriye odaklanmaktadır (Fraser Institute, 2024: 2):

**Devlet Sektörünün Büyüklüğü:** Bu kategoriye göre bir ülkede kamu harcamaları, vergilendirme ve devlet girişimciliği arttıkça, kolektif tercih ve kararlar bireysel tercih ve kararların önüne geçmekte ve ekonomik özgürlük azalmaktadır.

**Hukukun Üstünlüğü:** Adaleti esas alan hukuk sistemi ve mülkiyet haklarının korunması, ekonomik özgürlüğünün artmasına yardımcı olmaktadır.

**İstikrarlı Para:** Ulusal para istikrarsız ise enflasyon, ücretlerin ve tasarrufların değerini aşındırmaktadır. Enflasyon sadece yüksek değil aynı zamanda değişken ise ekonomik aktörler için planlamayı daha zor hale getirmekte ve bu da ekonomik özgürlüklerini azaltabilmektedir.

**Uluslararası Ticaret Özgürlüğü:** Bir ülkenin dışa açıklığı, özel aktörlerin daha büyük pazarlara ve daha fazla kaynağa erişimini sağlamaktadır.

**Düzenleme/Regülasyon Yoğunluğu:** Ekonomi hayat, aşırı kısıtlayıcı kurallar ile düzenlenmekte ise özel girişimciler yatırım yapmaktan imtina etmektedir.

## 2.4. Ekonomik Özgürlük Bileşenleri Açısından Türkiye'nin Dünyadaki Durumu

Fraser Enstitüsü'nün ekonomik özgürlük ile ilgili olarak belirlediği 5 ana kategori, Heritage Enstitüsü'nün ana kategori ve alt kriterlerinde de yer almaktadır (Bkz. Tablo 1). En son istatistiki verileri içerdiği için, Türkiye'nin (ayrıntılı olarak bileşenleri ile birlikte) ekonomik özgürlük boyutu Heritage Foundation'ın verileri üzerinden değerlendirilecektir.

| EKONOMİK ÖZGÜRLÜK                              |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | TÜRKİYE'NİN<br>PUANI<br>(100 üzerinden) |      |
|------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|------|
| ANA KATEGORİ                                   | ALT KRİTERLER                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 2024                                    | 2025 |
| Hukukun<br>Üstünlüğü                           | <i>Mülkiyet Hakları:</i> Özel mülkiyetin yasal olarak korunması ve bu yasaların kaliteli bir şekilde uygulanması.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | 40,6                                    | 40,6 |
|                                                | <i>Yargı Ekinliği:</i> Kamulaştırmaya karşı koruma, yolsuzluk algı endeksine dayalı siyasi ve ekonomik yolsuzluğun boyutu ve mahkemelerin bağımsızlığı (yargı bağımsızlığı).                                                                                                                                                                                                                                                                         | 35,0                                    | 34,3 |
|                                                | <i>Devletin/Hükümetin Güvenirliği:</i> Devletin adaletle beslenen bir hukuk sistemine ve reform yapmaya yatkınlığı. Yolsuzlukla mücadeledeki başarısı.                                                                                                                                                                                                                                                                                               | 24,4                                    | 23,8 |
| Devletin<br>Ekonomideki<br>Büyükülüğü          | <i>Mali Özgürlük:</i> Devlet için düşük mali sorunlar, şirketler ve özel kişiler için düşük vergi seviyeleri ve ekonomik çıktının payı olarak vergi yükünün düzeyi.                                                                                                                                                                                                                                                                                  | 72,5                                    | 72,2 |
|                                                | <i>Hükümet Harcamaları:</i> Ekonomik çıktının payı olarak hükümet harcamalarının miktarı, burada esas alınması gereken unsurların başında gelmektedir. Bu durumda oran ne kadar yüksek olursa, derecelendirme o kadar da düşük olmaktadır.                                                                                                                                                                                                           | 71,0                                    | 71,9 |
|                                                | <i>Mali Sağlık:</i> Devletin mali gelirlerinde istikrarın olması.                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | 77,5                                    | 82,3 |
| Düzenlemenin<br>Etkinliği veya<br>Yoğunluğu    | <i>Girişimcilik Özgürlüğü:</i> Yeni bir şirket kurma çabası, düzenleme ve yasaların etkinliği                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                        | 59,2                                    | 58,5 |
|                                                | <i>Çalışma Özgürlüğü:</i> İşgücü piyasasının düzenlemesinin kapsamı. Şirketlerin çalışanları işe alma veya işten çıkarma zamanları ve maliyetleri.                                                                                                                                                                                                                                                                                                   | 54,6                                    | 48,4 |
|                                                | <i>Parasal Özgürlük (İstikrarlı Para):</i> Son üç yıldaki ortalama enflasyona dayalı fiyat istikrarının boyutu. Fiyatlara devlet müdahalesinden muaf olma. Burada analiz edilen değişkenler, devlet tarafından asgari ücret veya fiyat kontrolleri olup olmadığıdır.                                                                                                                                                                                 | 38,5                                    | 37,9 |
| Açık Pazar                                     | <i>(Uluslararası) Ticaret Özgürlüğü:</i> İthalata uygulanan tarifelerin düzeyi ve ticaret engellerinin sayısı. Ulusal ticaretin dış dünyaya ne kadar açık olması.                                                                                                                                                                                                                                                                                    | 70,8                                    | 72,8 |
|                                                | <i>Yatırım Özgürlüğü:</i> Bir ülkenin sınırları içinde ve dışında sermayenin serbest akışına ilişkin kısıtlamaların boyutu. Bu kategoride araştırmacılar, yabancıların toprak mülkiyeti edinip edinemeyeceği, elde edilen kârların yurtdışına geri gönderilip gönderilemeyeceği, yabancı ve yerli şirketlere eşit muamele edilip edilmediği ve sermaye işlemleri üzerinde ne ölçüde kısıtlamalar olduğu gibi değişkenleri tek tek analiz etmektedir. | 70,0                                    | 70,0 |
|                                                | <i>Mali Özgürlük:</i> Devlet kontrolünden bağımsızlık ve mali sektöre müdahale, devletin bankacılık sistemi üzerindeki etkisi, sermaye piyasasının gelişimi, devletin kredi verme üzerindeki etkisi ve yabancı rakiplere açıklık.                                                                                                                                                                                                                    | 60,0                                    | 60,0 |
| Türkiye'nin Ortalama Ekonomik Özgürlük Endeksi |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      | 56,2                                    | 56,1 |

**Tablo 1:** Özgürlük Ana Kategori ve Alt Kriterleri Açısından Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Endeksi (Yıl: 2024-2025).

**Kaynak:** <https://www.heritage.org/index/pages/all-country-scores>, Erişim: 22.01.2025.  
<https://www.heritage.org/index/pages/country-pages/turkey>, Erişim: 06.05.2025. The Human Freedom Index, 2024, s. 23.

Türkiye'nin dünyadaki ekonomik özgürlük düzeyini 4 ana kategori ile birlikte içindeki kitreleri değerlendirmek gerekirse şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır (<https://www.heritage.org/index/pages/country-pages/turkey>, Erişim: 06.05.2025):

**Hukukun Üstünlüğü:** Tablo 1'de sunulan veriler ışığında, Türkiye'nin hukukun üstünlüğü alanındaki bazı temel göstergeleri aşağıda özetlenmiştir: Mülkiyet hakları puanı, hem 2024 hem de 2025 yıllarında 40,6 olarak ölçülmüştür. Yargının etkinliği göstergesi, 2024 yılı için 24,4; 2025 yılı için ise 23,8 olarak belirlenmiştir. Devletin güvenilirliği puanı, 2024'te 35,0; 2025'te ise 34,3 olarak kaydedilmiştir. Söz konusu göstergeler, ülkenin uluslararası karşılaştırmalı hukuk performansına dair ölçümler sunmakta olup dönemsel eğilimleri ortaya koymaktadır. Bu veriler, politika analizlerinde kullanılabilecek nicel tabanlı bulgular sağlamaktadır.

**Hükümetin Büyüklüğü:** Türkiye'de gelir vergisi için en yüksek oran, % 40, kurumlar vergisi için en yüksek oran ise % 25'tir. Vergi yükü, GSYİH'nin % 23,5'ine denk gelmektedir. Ortalama hükümet harcamaları ve üç yıllık bütçe dengesi sırasıyla GSYİH'nin % 30,6'sıdır. Kamu borcu GSYİH'nin % 29,3'üne tekabül etmektedir. Bu tablo, özellikle mali sağlık açısından Türkiye'nin küresel sıralamadaki yerini olumlu bir şekilde 77,5 Puan 82,3 Puana çıkartmıştır.

**Regülasyon Etkisi:** 2024 ve 2025 verilerine göre Türkiye'nin düzenleyici ortamına ilişkin bazı temel göstergeler aşağıda sunulmaktadır: Girişimcilik özgürlüğü puanı, 2024 yılında 59,2; 2025 yılında 58,5 olarak ölçülmüştür. Çalışma özgürlüğü puanı, 2024'te 54,6; 2025'te ise 48,4 olarak kaydedilmiştir. Parasal özgürlük puanı, 2024 yılında 38,5; 2025 yılında ise 37,9 olarak belirlenmiştir. Söz konusu veriler, iş yapma kolaylığı, işgücü piyasası düzenlemeleri ve fiyat istikrarı gibi alt başlıklar temelinde Türkiye'nin düzenleme yoğunluğunu ve uygulama düzeylerini sayısal olarak ortaya koymaktadır. Göstergeler, düzenleyici yapıların küresel ölçekteki konumuna ilişkin karşılaştırmalı veri sunmaktadır.

**Açık Pazar:** Türkiye'de ticaret bağlantılı ortalama gümrük oranı % 6,1'dir. Gümrük dışı ticaret engelleri ise ticaret özgürlüğünü ayrıca kısıtlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre Türkiye, yabancı yatırımların ülkeye girmelerini teşvik etmekte, ancak bazı sektörlerde halen kısıtlamalar de-

vam etmektedir. Özel şirket kurmak daha az zaman alıcı hale gelmiş olsa da yüksek enflasyon, bürokratik engeller ve düzenlemelerin yetersiz uygulanması, girişimciliği caydırmaktadır. Bunun yanında mali sistem ise hızlı bir değişim geçirmiş ve artık daha şeffaf ve rekabetçi konuma gelmiştir. Kayıt dışı sektörde istihdam halen yüksek düzeydedir ve bu durum kısmen işgücü piyasasındaki istikrarsızlıktan kaynaklanmaktadır. Kur istikrarı kırılgan olmaya devam etmektedir.

## **2.5. Ekonomik Özgürlük Endeksi Açısından Dünden Bugüne Türkiye'nin Dünyadaki Genel Durumu**

Ekonomik Özgürlük Endeksi'nin bilgilendirici değeri kabul edilirse, tek tek devletler, dolayısıyla tek tek hukuk sistemleri ve kişi başına düşen ortalama gayri safi milli gelir birbirleriyle karşılaştırılabilmektedir. Bu bağlamda analiz edilen tüm ülkeler, bir sıralama listesi şeklinde düzenlenmektedir. Heritage-Foundation'ın 2025 verilerine göre bu sıralamada inceleme konusu olan 184 ülke içinde Singapur (84,1), İsviçre (83,7), İrlanda (83,1) ve Tayvan (79,7), en yüksek Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne sahip ülkelerdir (Bkz. Tablo 2). Aşağıdaki Tablo 2'deki sıralamalarda gösterildiği gibi, yalnızca üç ülke, 80 veya daha yüksek bir ekonomik özgürlük puanına ulaşmıştır. Bu da onları ekonomik açıdan "en özgür" ülkeler haline getirmektedir. 70,0 ile 79,9 arasındaki puanlarla "büyük ölçüde özgür" olarak derecelendirilmiş olan ülkeler arasında Tayvan (Çin), Luxemburg, Avustralya, Danimarka, Estonya, Norveç, Hollanda ve Yeni Zelanda gibi ülkeler yer almaktadır. Benzer bir sonuca 176 ülkesi inceleyen Fraser Enstitüsü de varmaktadır.

| Heritage Foundation |                |                                                | Fraser Enstitüsü |                 |                                               |                                                          |
|---------------------|----------------|------------------------------------------------|------------------|-----------------|-----------------------------------------------|----------------------------------------------------------|
| Sıra                | Ülke           | Ekonomik Özgürlük Puanı (100 üzerinden) (2025) | Sıra             | Ülke            | Ekonomik Özgürlük Puanı (10 üzerinden) (2022) | Kişi Başına Düşen Ortalama Gayri Safi Milli Gelir (2024) |
| 1                   | Singapur       | 84,1                                           | 1                | Hong-Kong (Çin) | 8,58                                          | 70 bin                                                   |
| 2                   | İsviçre        | 83,7                                           | 2                | Singapur        | 8,55                                          | 95 bin                                                   |
| 3                   | İrlanda        | 83,1                                           | 3                | İsviçre         | 8,43                                          | 80 bin                                                   |
| 4                   | Tayvan (Çin)   | 79,7                                           | 4                | Yeni Zelanda    | 8,39                                          | 36 bin                                                   |
| 5                   | Luxemburg      | 79,5                                           | 5                | ABD             | 8,09                                          | 84 bin                                                   |
| 6                   | Avustralya     | 79,3                                           | 6                | Danimarka       | 8,02                                          | 48 bin                                                   |
| 7                   | Danimarka      | 79,1                                           | 7                | İrlanda         | 8,02                                          | 73 bin                                                   |
| 8                   | Estonya        | 78,9                                           | 8                | Kanada          | 7,99                                          | 27 bin                                                   |
| 9                   | Norveç         | 78,3                                           | 9                | Avustralya      | 7,98                                          | 84 bin                                                   |
| 10                  | Hollanda       | 78,2                                           | 10               | Lüksemburg      | 7,98                                          | 102 bin                                                  |
| 11                  | Yeni Zelanda   | 78,1                                           | 11               | Japonya         | 7,90                                          | 62 bin                                                   |
|                     | --             | --                                             | --               | --              | --                                            |                                                          |
|                     |                |                                                |                  |                 |                                               |                                                          |
| 110                 | Gabon          | 56,3                                           |                  |                 |                                               |                                                          |
| 111                 | <b>Türkiye</b> | 56,1                                           |                  |                 |                                               |                                                          |
| 112                 | Gana           | 56,0                                           |                  |                 |                                               |                                                          |
| --                  | --             | ---                                            | --               | --              | --                                            | --                                                       |
|                     |                |                                                | 136              | Guyana          | 5,60                                          | 13 bin                                                   |
|                     |                |                                                | 137              | Sierra Leone    | 5,59                                          | 0,9 bin                                                  |
|                     | --             |                                                | 138              | <b>Türkiye</b>  | 5,57                                          | 11 bin                                                   |
|                     |                |                                                | 139              | Comoros         | 5,56                                          | 1,6 bin                                                  |

**Tablo 2:** Ekonomik Özgürlük Endeksine Göre “Özgür Olan” (80-100), “Büyük Ölçüde Özgür Olan” (70,0-79,9) ve “Büyük Ölçüde Özgür Olmayan” (50-59,9) Ülkeler (Yıl: 2022-2025).

**Kaynak:** <https://www.heritage.org/index/pages/report>, Erişim: 20.01.2025. Dünya Bankası (2023). [https://static.heritage.org/index/pdf/2025/2025\\_indexofeconomicfreedom\\_highlights.pdf](https://static.heritage.org/index/pdf/2025/2025_indexofeconomicfreedom_highlights.pdf), Erişim: 07.05.2025.



60,0 ile 69,9 arasındaki puanlara sahip olan ülkeler, “orta derecede özgür” olarak değerlendirilmiştir. “Orta derecede özgür” olan ülkelerin başında Birleşik Krallık, Barbados, Portekiz, Japonya ve Bulgaristan gibi ülkeler gelmektedir. Puanlar 50,0 ile 59,9 arasında olan ülkeler ise “büyük ölçüde özgür olmayan” ülkeler kategorisine girmiştir. Çin ve İran da dâhil olmak üzere 30 civarında ülke, ekonomik açıdan “baskı altındaki” ülkeler kategorisine girmiştir. Bastırılmış ülkeler (0–49,9) kategorisinin en alt sıralarda ise Küba, Venezuela ve Kuzey Kore yer almaktadır.

2025 yılına ait Heritage Foundation verilerine göre Türkiye, 100 üzerinden 56,1 puan ile 184 ülke arasında 111. sırada yer almaktadır. Aynı şekilde, Fraser Enstitüsü'nün 2022 yılına ait verilerine göre Türkiye'nin ekonomik özgürlük puanı 10 üzerinden 5,57 olarak ölçülmüş ve 138. sıraya yerleştirilmiştir (Bkz. Tablo 2). Türkiye'nin bu konumu, sıralamada yer alan Gabon, Gana, Guyana, Sierra Leone ve Comoros gibi ülkelerle benzer puan aralıklarında yer aldığına işaret etmektedir. Heritage Foundation verilerine göre Türkiye, bir önceki yıla kıyasla 2024'te elde ettiği 56,2 puandan 56,1 puana düşmüş; bu değişim sonucunda 2024'teki 102. sıra konumundan 2025'te 111. sıraya gerilemiştir. Ayrıca Türkiye, 2025 yılı itibarıyla Avrupa bölgesinde değerlendirilen 44 ülke arasında 42. sırada yer almaktadır. Aynı yıl için belirlenen küresel ortalama ekonomik özgürlük puanı 59,7, bölgesel ortalama ise 68,5 olarak bildirilmiştir. Türkiye'nin 56,1 puanlık derecesi, her iki ortalamanın da altında konumlanmaktadır. Bu bulgular, Türkiye'nin ekonomik özgürlük düzeyine ilişkin uluslararası sıralamalardaki yerini ve karşılaştırmalı değerlendirmesini sayısal olarak göstermektedir.

Heritage Foundation verilerine dayalı olarak yapılan uzun vadeli karşılaştırmalarda, Vietnam'ın 1995'ten itibaren ekonomik özgürlük puanında toplam 23,5 puanlık bir artış kaydettiği ve 2025 yılı itibarıyla 65,2 puana ulaştığı görülmektedir. Bu artış, benzer büyüklükteki ülkeler arasında en yüksek iyileşmelerden biri olarak kaydedilmiştir. Türkiye'nin ekonomik özgürlük endeksi ise aynı dönemde genel olarak 60 puanın altında seyretmiştir. Heritage Foundation verilerine göre Türkiye, 2009 yılından itibaren yükseliş eğilimine geçmiş ve 2021 yılına kadar ekonomik özgürlük puanı 64-65 bandında ölçülerek “orta derecede özgür” ülkeler arasında yer almıştır. Ancak 2022 yılından itibaren, Türkiye'nin ekonomik özgürlük puanı yeniden 60 puanın altına gerilemiş; 2025 yılı itibarıyla 56,1 puana düşmüştür. Bu değer, 1996 yılındaki 56,7 puanlık seviyenin altına karşılık gelmektedir (Bkz. Tablo 3).

| YIL  | Puan<br>(100 üzerinden) | YIL  | Puan<br>(100 üzerinden) |
|------|-------------------------|------|-------------------------|
| 1996 | 56,7                    | 2011 | 64,2                    |
| 1997 | 60,8                    | 2012 | 62,5                    |
| 1998 | 60,9                    | 2013 | 62,9                    |
| 1999 | 59,2                    | 2014 | 64,9                    |
| 2000 | 63,4                    | 2015 | 63,2                    |
| 2001 | 60,6                    | 2016 | 62,1                    |
| 2002 | 54,2                    | 2017 | 65,2                    |
| 2003 | 51,9                    | 2018 | 65,4                    |
| 2004 | 52,8                    | 2019 | 64,6                    |
| 2005 | 50,6                    | 2020 | 64,4                    |
| 2006 | 57,0                    | 2021 | 64,0                    |
| 2007 | 57,4                    | 2022 | 56,9                    |
| 2008 | 59,9                    | 2023 | 56,9                    |
| 2009 | 61,6                    | 2024 | 56,2                    |
| 2010 | 63,8                    | 2025 | 56,1                    |

**Tablo 3:** Yıllar İçinde Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Puanı (1996-2025).

**Kaynak:** <https://www.heritage.org/index/pages/country-pages/turkey>, Erişim: 06.05.2025.

Her iki araştırma kuruluşu, ülkeler için ekonomik özgürlük ile ilgili elde ettikleri sonuçları devletlerin ekonomik gücü (fert başına düşen ortalama milli gelir) ile ilişkilendirmiş ve burada açık bir korelasyon olduğunu tespit etmiştir. Örneğin ortalama gelir, ekonomik olarak en özgür ülkelerde ekonomik olarak daha az özgür ülkelere kıyasla önemli ölçüde daha yüksektir. Refah düzeyi en yüksek olan bölgelerin başında genelde OECD'ye bağlı ülkeler ve AVRO para birimini kullanan AB ülkeleri gelmektedir. Refah düzeyi en düşük ülkelerin başında yüksek borç altında olan yoksul ülkeler, en az gelişmiş ülkeler ve Sahra Altı Afrika ülkeleri gelmektedir.

### 3. Ekonomik Özgürlük ve Refah İlişkisi Bağlamındaki Araştırmalara Eleştirel Bir Yaklaşım

Bir ülkedeki ekonomik özgürlük derecesi ölçüldükten ve dolayısıyla kesin olarak belirlendikten sonra elde edilen verilerin diğer faktörlerle karşılaştırılması, genelde imkân dâhilindedir. Bu şekilde, ekonomik özgürlük ile diğer alanlar arasında ne gibi korelasyonlar olduğunu bulmak mümkün hâle gelmektedir. Bu bağlamda bir ülkedeki ekonomik özgürlüğün kapsamı ile refah arasında bir korelasyon kurulabilmektedir. Bunun için örneğin ülkelerin kişi

başına düşen ortalama gayri safi milli geliri esas alınıp ekonomik özgürlük endeksi ile kıyaslandığında aradaki korelasyon ortaya çıkmaktadır. Nitekim Tablo 1-3'deki veriler dikkate alındığında genel olarak şu tespit kolayca yapılabilmektedir: Bir ülkede ekonomik özgürlük ne kadar fazlaysa kişi başına düşen gelir de genelde o kadar yüksek olma eğilimindedir.

Ekonomik özgürlüğün ölçülmesindeki önemli zorluklara rağmen, endeksin ampirik sonuçları nispeten güvenilirdir. Bu durum, çalışmanın sonuçları ekonomik özgürlük üzerine yapılan diğer çalışmaların sonuçları ile karşılaştırıldığında açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmalardan biri olan Kanadalı Fraser Enstitüsü'nün en son olarak (Yıl: 2022) 165 ülke için hazırlamış olduğu Dünyanın Ekonomik Özgürlüğü Yıllık Raporu'nda (Economic Freedom of the World Annual Report) analiz edilen kriterler, Heritage Foundation'ın 12 ana kategori ile örtüşmektedir (Fraser Institute, 2024). Her iki çalışmanın sonuçlarındaki ortalama sapma çok düşüktür. Her iki çalışmada da "en özgür" yirmi ülke karşılaştırıldığında birçoğunun aynı olduğu görülmektedir. Fraser Enstitüsü'nün 2022'ye ait Dünyanın Ekonomik Özgürlüğü Yıllık Raporu'nda Türkiye, 138. sırada (The Human Freedom Index, 2024), Heritage Foundation'ın 2025'e ait Ekonomik Özgürlük Endeksine Göre ise 111. sırada yer almaktadır. Ekonomik özgürlüğün ölçülmesindeki zorluklar göz önünde bulundurulduğunda, bu iki araştırmanın ampirik sonuçlarında ortaya çıkan benzerlik, endekslerin küresel çaptaki doğruluğunu göstermektedir. Dolayısıyla her iki endeks, daha ileri değerlendirmeler için bir temel teşkil etmektedir. Özellikle ekonomide geri kalmışlığın öncelikle hukukun üstünlüğünün yokluğundan da kaynaklamış olduğu gerçeği, refahı artırmak ve yeni konseptler geliştirme bağlamında birçok bilim insanını ve siyasetçiyi düşündürmelidir. Ne var ki araştırmalardaki korelasyonların mutlak doğruluğuna dair bazı tereddütler de bulunmaktadır.

Şöyle ki her iki araştırma kuruluşu da çevre temizliği, iklim dostu girişimciliği, eğitim veya sosyal adalet gibi diğer önemli ölççekleri/değerleri dikkate almayıp iktisadi hayata sadece liberal endeksler üzerinden korelasyonlar kurgulamakla metodolojik özensizliğin ötesinde liberalizmin propaganda-sını da bir nevi üstlenmiş olmaktadır. Kaldı ki korelasyonlar, mutlak olarak her zaman bir nedensellik boyut da ortaya koymamaktadır. Bir şeyin paralel olarak meydana geldiği durumlarda, örneğin ekonomik özgürlükteki artış ve ekonomik büyümeye bağlı daha yüksek yaşam beklentisi, birinin diğerine sebebiyet verdiği anlamına gelmemektedir. Elbette ampirik araştırmalar yapan

ekonomistler, uzun zamandan beri “doğal deneylerde” makul ölçüde kesin nedensellikler kurmak için teknikler geliştirmiştir. Bir başka deyişle, belirli bir durum için, her zaman yalnızca tek bir özellik açısından farklılık gösteren bir kıyaslama ölçütüne ihtiyaç vardır. Her iki araştırma kuruluşu, bunu dikkate almadığı halde yine de bir varsayım olarak ekonomik özgürlük ile diğer kriterler arasında doğrudan bir nedensel ilişki kurması, sonuçların güvenilirliğini azaltmaktadır (Berggren, 2003: 193-211).

Özel bir teknik olan “Granger nedensellik testlerini” (Granger causality tests) kullanan Dawson (2003: 479-495), genel ekonomik özgürlüğün gerçekten de refah ve büyüme yaratmasına rağmen, özgürlük derecesindeki değişikliklerin de ekonomik büyüme ile paralel olarak belirlendiğini ortaya koymuştur. Kısacası siyasi ve dini özgürlükler gibi diğer unsurlar da dikkate alındığında ekonomik özgürlük ile refah artışı arasında tek bir nedensellik kanıtlanamamaktadır. Ekonomik özgürlüğün münferit bileşenleri söz konusu olduğunda, örneğin pazara erişim ve mülkiyet haklarının güvenliği refah artışı için gerçekten belirleyici olmaktadır. Ancak bu kriterler, zaten yatırımı kolaylaştıran ve dolayısıyla refah için bir ön şart mahiyetindedir.

Dawson, son derece önemli bir hususa daha dikkat çekmektedir. Ekonomik özgürlük ve bileşenlerinin çoğu, bireysel ve siyasi özgürlüklere göre daha arka planda yer almaktadır. Bu, örneğin Alexander Hammond (2018)’ın tespit ettiği gibi mülkiyet haklarının daha iyi korunmasıyla bebek ölümlerini azaltmak için yeterli olduğu anlamına gelmemektedir. Bu durum, ekonomik özgürlük için gerekli bir koşul olabilmektedir, ancak bebek ölümlerinin azaltılması için, yeterli bir koşul olmaktan uzaktır. Diğer taraftan çocuk ölümlerini azaltmak veya ırkçılığın önüne geçmek için, öncelikle bunu kararlılıkla uygulayan bir siyasi özgürlüğe ve iradeye gerek vardır. Yukarıda ismi geçen her iki araştırma kuruluşu ise sürdürebilir sosyal refahı sağlayan siyasi katılımcılık gibi demokratik değerleri ekonomik özgürlüğün bileşenleri arasında yer vermemiştir. Oysa düzenli olarak özgür ve adil seçimlerin yapıldığı demokratik ülkelerde sistematik olarak bireysel özgürlükler ve dolayısıyla ekonomik özgürlükler de koruma altındadır. Dolayısıyla bu ülkelerde bireyler, sadece maddi yönden değil sosyo-kültürel ve manevi yönden de mutludur.

Ekonomik özgürlüğün temel bileşenlerinden biri olan devlet sektörünün büyüklüğü söz konusu olduğunda ise nedensellik tersine dönmektedir: Büyük bir devlet sektörünün varlığı, ekonomik büyümeye engel olmaktan zi-

yade ekonomik büyümenin bir sonucudur. Paranın istikrarı kriteri de bazen ekonomik özgürlük için iyi bir açıklama değildir, çünkü paranın gücü, iktisadi büyüme ile birlikte belirlenmektedir (Dawson, 2003: 493-94).

### 3.1. Demokratik Değerler Üzerinden Bir Eleştiri

Piyasa özgürlüğünü her şeyin üstünde tutan ve sosyal adaleti göz ardı eden saf ekonomik liberalizm yaklaşımları, demokrat bilim insanları tarafından her zaman eleştirilmiştir. Özellikle siyasi liberalizmi savunan bilim insanları, özgürlükler kapsamında sosyal boyutlu refahı ve demokratik değerleri görmek istemektedir. Bu anlamda siyasi liberalizm, liberal demokrasinin hem önkoşulu hem de bir amacıdır. Nitekim konuyla ilgili modern tartışmanın temellerini atan Amerikalı siyaset bilimci ve sosyolog Seymour Martin Lipset (1922-2006)'e göre siyasi sistemi toplumun diğer yönlerine bağlayan en yaygın unsurların başında kategorik olarak demokrasi ve ekonomik gelişme gelmektedir (Lipset, 1959: 75).

Liberalizmin ekonomik anlamda kapitalizmin temeli olarak gören bazı liberal düşünürler, özgür bir toplumun özelliklerinden birinin de insanlara açıkça tanınan seçme ve seçilme hakkının olduğunu ifade etmektedir. Buna göre seçim özgürlüğü, aynı zamanda siyasi özgürlük ihtiyacını da güçlendirmektedir. Bu bağlamda İsveçli liberal yazar Johan Norberg (1973 - ), kapitalizm lehine kaleme aldığı "Kapitalist Manifesto" adlı çalışmasında sadece son birkaç on yılda demokrasiden uzak olan komünist devletlerin başındaki diktatörlüklerin birer birer yıkılmış olduğunu altını çizmektedir. Norberg, bir devletin küreselleşmeye katılımı ile ifade ve basın özgürlüğü gibi temel demokratik haklar arasında somut bir bağlantı kurmaktadır. Buna göre bugün halen temel insan haklarını ihlal eden devletlerin hemen hepsi, küreselleşmeden ve serbest piyasa ekonomisinden nasibini almamış ve dolayısıyla iktisadi ve siyasi liberalizmden uzak devletlerdir. Devletler, karşılıklı ticaret yoluyla birbirlerine ne kadar bağımlı olurlarsa, demokratik diyalog yolları o kadar açılmakta ve çatışma potansiyeli de o kadar azalmaktadır (Norberg, 2003: 41-44).

Bu yaklaşıma göre küresel çapta ekonomik özgürlük, netice itibarıyla hem devletler arası sosyal barışı temin eden, hem de ülkelerin refah düzeyinin yanında demokratik yaşam tarzını artıran bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasinin ekonomik kalkınmaya bağlı olduğuna dair bu liberal görüşlere göre, bir ulus, demokratik değerleri siyasi sisteme ne ka-

dar entegre ederse müreffeh olma olasılığı da o kadar yüksektir. Dolayısıyla ekonomik özgürlük endeksinin bileşenleri arasında siyasi ve demokratik unsurlar bulunmadığı sürece refahın nasıl oluştuğuna dair açıklamalar da sınırlı kalacaktır.

Ancak ekonomik özgürlük ve demokrasi gibi Batı patentli kavramların paradigmatik gerçeklerine ve doğruluğuna da her zaman ihtiyatla ve şüphe ile bakmak gerekmektedir. Bu konuda Türk bilim insanı Anık (2018, 131), hem özgür medyanın hem de demokrasi kavramının iki yüzölçümünü örnek tasvirleriyle ortaya koymaktadır. Demokrasi kavramını meydana getiren “demo” (antik Yunan’da orta tabakayı temsil eden agora halkı) ile “kratos” (güç) kelimelerin “halk yönetimi” ile hiçbir alakasının olmadığını iddia etmektedir. Anık, Yunan mitolojisinden yola çıkarak, demokrasinin niteliksiz agora halkının “big brother”ın veya sözde özgür basınının etkisi altında olan kontrolsüz gücü olarak tanımlamaktadır. Günümüzde de akademik çalışmalarda yazıldığı gibi totaliter, muhafazakâr, demokratik veya liberal vs. kavramlarının devletlerin ideolojileri doğrultusunda uydurulduğu düşünülebilir (Anık, 2018: 131-132). Buna bağlı olarak liberal ideoloji doğrultusunda uydurulan ekonomik özgürlük kavramının bileşenleri arasına “demokratik değerler” de eklense netice itibarıyla Batı’nın dogmatik dayatmaları ekseninde bir refah anlayışı ortaya çıkacaktır. Dolayısıyla Müslüman bilim insanları, küresel çapta oluşturacakları güçlü alternatif araştırma kuruluşları aracılığıyla kendi milli değerleri ekseninde akademik kavramlar geliştirmeli ve bunları ölçek olarak kullanabilmelidir.

### 3.2. Metafizik ve Sosyal Değerler Üzerinden Bir Eleştiri

Avusturyalı-Amerikalı ekonomist Ludwig von Mises (1881-1973), “Liberalizm veya Özgür ve Müreffeh Ulus” (Liberalism or The Free and Prosperous Commonwealth) isimli kitabında liberalizmin ahlaki ve manevi eksikliklerini görerek liberalizmin tamamen insanların bu dünyadaki maddiyata yönelik davranışlarına yönelik bir doktrin olduğunu ortaya koymaktadır. Buna göre liberal insanlar, dış dünyalarına yönelik olarak maddi refahını arttırmaktan başka bir şey düşünmemekte ve iç dünyalarına yönelik olarak da manevi ve metafizik ihtiyaçlarıyla pek fazla ilgilenmektedir. Zaten iktisadi liberalizm ve buna bağlı olarak ekonomik özgürlük, maddi zenginliğin dışında insanlara saadet, huzur ve mutluluk gibi içsel zenginlik vaadinde bulunmamaktadır (Mises, 1927: 3).

Diğer taraftan siyasi devlet felsefesinde liberal devlet, bireysel hak ve özgürlükleri koruyan ve güvence altına alan liberal bir yönetim anlayışına sahip olduğu için, individüalizm yanlısıdır. Bireycilik olarak da ifade edilen bu yaklaşım, insanların maddî menfaatlerini, sosyal faydalardan daha üstün veya daha mühim olduğunu ileri süren bir görüştür. Bireycilik, toplumsal boyutuyla ortak değerlerden uzak bir yaşam modelini benimsediği için, bireyler egoist bir tutum sergilemeye meyilli olmakla beraber sosyal ve ahlaki sorumluluklarından da uzaklaşmaktadır. Tıpkı Mises'in de ifade ettiği gibi Seyyar ve Sarı (2025: 52-53)'ya göre de manevi unsurları dikkate almayan bir liberal yaşama tarzı ile ekonomik refah arayışı, en nihayetinde gittikçe daha çok dijitalleşen bir toplumda bireyi kalabalıklar içinde yalnızlaştıracak ve mutsuz insanlar topluluğu yaratacaktır. Gerçek bir refah toplumunda vatandaşlara siyasi ve manevi/dini hak ve özgürlüklerin yanında sosyal hakların da tanınması gerekmektedir.

Diğer taraftan refah, sadece ekonomik yani maddi refah değil, aynı zamanda sosyal refah ve bir bütün olarak toplumun refahı, saadeti yani yaşam kalitesi açısından bireylerin hayata dair genel memnuniyeti anlamına da gelmelidir-gelmektedir. Buna bağlı olarak toplumun bir bütün olarak ilerlemesi için, vazgeçilmez olan ekonomik özgürlük ile sosyal haklara dayanan kişisel özgürlük arasında bir bağ kurulmalıdır. Bu doğrultuda demokratik çerçevede tanınan bütüncül özgürlük hakları, manevi ve sosyo-kültürel ilerlemenin en önemli kaynağıdır. Bir başka ifadeyle, kişileri ve özellikle kırılgan kesimleri sosyal koruma kapsamına alan sosyal vatandaşlık ilkesi de refah toplumlarının bir göstergesidir (Seyyar, 2007: 455). Dolayısıyla ekonomik özgürlük endeksinin sosyal ve ahlaki/manevi bileşenlerinden uzak tutulması, toplumların manevi/içsel boyutlarını da dikkate alan gerçek refah düzeyini ortaya koyamayacaktır.

## Sonuç ve Öneriler

Küresel ekonomik özgürlükteki kısmi düşüşe rağmen, ekonomik dinamizm ve daha fazla refah arasında açık bir bağlantının varlığı halen devam etmektedir. Kişi başına düşen ortalama gelirle ölçülen yaşam standartları, ekonomik açıdan daha özgür ülkelerde çok daha yüksektir. 2025 Endeksinde “özgür”, “çoğunlukla özgür” veya “orta derecede özgür” olarak sınıflandırılan ülkelerin gelirleri, diğer ülkelerin ortalama düzeyinin iki katından, ekonomik olarak “baskı altındaki” ülkelerdeki insanların gelirlerinin ise üç katından fazladır.

Daha fazla ekonomik özgürlük, refahı artırdığı gibi, yoksulluğu ortadan kaldırmanın da en etkili yollarından biridir. BM- Kalkınma Programı'nın eğitim, sağlık sonuçları ve yaşam standardında bireysel düzeyde yoksunluğun niteliğini ve yoğunluğunu değerlendiren "Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi" (Multidimensional Poverty Index/MPI) ile ölçülen yoksulluk yoğunluğu da daha yüksek ekonomik özgürlük düzeyine sahip ülkelerde ortalama olarak çok daha düşüktür. Ekonomileri "çoğunlukla özgür" veya "orta derecede özgür" olarak değerlendirilen ülkelerdeki yoksulluk seviyesi (%1,9), "daha az özgür" olarak değerlendirilen ülkelerdeki seviyenin (%15,4) sadece dörtte biri kadardır.

2022 ve 2025 Endekslerinde bir kez daha belgelendiği gibi, ekonomik özgürlük aynı zamanda sağlık, eğitim, çevre, yenilikçilik (inovasyon), sosyal ilerleme ve demokratik yönetim gibi faktörleri içeren genel refahla da önemli ölçüde ilişkilidir. Ekonomik özgürlük ile kişi başına düşen yüksek gelir arasında nasıl ki pozitif bir korelasyon mevcut ise yine ekonomik özgürlük ile düşük işsizlik, yüksek eğitim seviyesi ve yüksek derecede siyasi haklar ve sivil özgürlükler arasında da pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

Daha yüksek düzeyde ekonomik özgürlüğe sahip ülkeler, dünya çapındaki ülkelerde yaşam beklentisi, okuryazarlık, eğitim ve yaşam standartlarını ölçen BM-İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index/HDI) açısından daha yüksek genel insani gelişme düzeylerine sahiptir. Diğer taraftan daha fazla ekonomik özgürlük, etkin ve demokratik yönetişimin oluşmasına da önemli derecede katkı sağlamaktadır. Her ne kadar insan haklarına dayalı iyi işleyen bir demokratik sistem aracılığıyla siyasi özgürlüğün elde edilmesi zor gibi görünse de ekonomik özgürlük alanındaki reformlar sayesinde demokratik yönetim alanında da ilerlemeler kaydedilmektedir. Ekonomik özgürlük, bireylere adil bir rekabet ortamında ve mevcut siyasi sistemde ekonomik kaynakları elde etmelerini sağlamaktadır. Orta sınıfın oluşmasının yanında daha çoğulcu bir toplumun meydana gelmesi ile demokratik talepler de artacak ve siyasi reform hareketleri de gündeme gelecektir.

Piyasa aktörlerinin taleplerini dikkate alan ülkelerde ekonomik özgürlüğün çevre dostu temelli inovasyon yapma kabiliyetini artırdığı görülmüştür. Ekonomik özgürlük ile daha yüksek düzeyde inovasyon arasındaki pozitif korelasyon, çevre sorunlarıyla başa çıkma konusunda daha büyük bir yetenek sağlamaktadır. Piyasanın düzenleyici gücü, şirketleri daha verimli üretim



araçları bulmaya ve tüketicilerin çevre dostu ve sürdürülebilirlik taleplerine yanıt vermeye itmektedir. Sonuç itibarıyla yatırım, daha yeşil teknolojiler içeren inovasyon ve dinamik ekonomik büyümeden oluşan makul bir döngü oluşmaktadır.

Endeksin değerlendirilmesinde kullanılan ana kategoriden olan hukukun üstünlüğü göstergesi, küresel boyutuyla ortalama olarak en düşük değere sahiptir. Ekonomik kararlar alırken, işletme sahipleri ve girişimciler için hukukun üstünlüğünün sağlam olması kritik öneme sahiptir. Yolsuzlukların giderilemediği ve hukukun üstünlüğü tam olarak tesis edilmediği ülkelerde ekonomik özgürlükler sınırlı kalmakta ve netice itibarıyla refah artışına katkı sağlamamaktadır.

Bütün bu değerlendirmelerden sonra Türkiye başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin ekonomik özgürlükler alanında daha çok çaba göstermesi gerekmektedir. Bunun için ilkesel olarak önce liberal bir anlayış doğrultusunda şu temel değerlerin benimsenmesi elzemdir: İş bölümüne dayalı demokratik toplumlarda hukuk güvencesi şemsiyesi altında temin edilmesi gereken ekonomik özgürlükler ve kişisel sorumluluklar, sosyal barış içinde kalkınmanın en önemli değerleri olarak kabul edilmelidir. Ekonomik özgürlükler ve kişisel sorumlulukların değeri, her şeyden önce yaşam koşullarının iyileştirilmesine, büyümeye ve kişisel gelişime yaptıkları büyük katkı ile ortaya çıkmaktadır. Bunun için devletler, fırsat eşitliği için bir temel oluşturmak amacıyla insanların özgürlüklerini ve kişisel sorumluluklarını eskisinden daha fazla kullanabilmelerini sağlamalıdır. Dolayısıyla Türkiye de özgürlüğü ve kişisel sorumluluğu, bir devletin istikrarını ve istikbalini sağlayan en belirleyici faktörler veya koşullar olarak görmelidir.

Özgürlük hakkı, bireye şahsiyet kazandırmaktadır. Şahsiyet, insanların kendi başlarına bir değer oldukları, hak ve görevler üstlenme anlamında kendi kaderlerini tayin etme ve kişisel sorumluluk içinde yaşamlarını özgürce sürdürebilecekleri anlamına gelmektedir. Özgürlük hakkı, bireyin kişisel onuruna dayalı özgür bir ekonomik ve sosyal düzenin oluşması için temel bir önkoşuldur. Birey, ancak bu olanağın farkına varması ile daha fazla bireysel özgürlük, güçlü bir irade, zihinsel olgunluk ve karar alabilmede egemenlik kazanabilecektir. Kısacası Türkiye, vatandaşlarına güvenerek, onlara hukuk sistemi içinde ne kadar ekonomik özgürlük hakkı tanırsa, sosyoekonomik gelişme de o oranda gerçekleşecek ve demokrasinin de etkin hâle geldiği bir refah toplumu oluşacaktır.

Ekonomik özgürlük endeksinin temel bileşenlerinden biri olan yargı etkinliği, ülkelerin yatırım ortamı, mülkiyet hakları ve sözleşme güvenliği gibi alanlarda performansını doğrudan etkilemektedir. Ekonomik özgürlük düzeyinin artırılması, yalnızca makroekonomik göstergelerle değil, aynı zamanda hukuki yapının işlevselliğiyle de ilişkilidir. Bu çerçevede; yasaların herkese eşit uygulanması, hukuka aykırı eylemlerin etkin biçimde soruşturulması ve kamu hizmetlerinin şeffaf şekilde yürütülmesi, yargı sisteminin temel unsurları arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, ekonomik özgürlük göstergelerinin güçlendirilmesi için aşağıdaki alanlarda kurumsal iyileştirmeler önerilmektedir: Yargı bağımsızlığı, yargı sürecinin kalitesi, kamu hizmetlerinin etkinliği ve tarafsızlığına ilişkin algının iyileştirilmesi, yargı kararlarında öngörülebilirlik ve erişilebilirliğin artırılması. Uluslararası karşılaştırmalarda “ekonomik açıdan en özgür” olarak sınıflandırılan ülkelerin aynı zamanda güçlü adalet sistemlerine sahip oldukları görülmektedir (<https://en.tempo.co/read/1919536/top-10-countries-with-the-best-justice-system-in-the-world>, Erişim: 25.01.2025). Bu bağlamda, Türkiye’nin ekonomik özgürlük endeksinde daha üst sıralara yükselmesi, yargı alanında gerçekleştirilecek sistematik ve sürdürülebilir iyileştirmelere bağlıdır. Yasal güvenliğin sağlandığı, tarafsız ve erişilebilir bir yargı sisteminin güçlendirilmesi hem ekonomik aktörlerin hem de vatandaşların kamu kurumlarına olan güvenini artıracak, uzun vadede ekonomik öngörülebilirliğe katkı sunacaktır.

## Kaynakça

- Anık, C. (2018). Medya ve Demokrasi İlişisinin Bağ ve Bağlantıları Üzerine Yeniden Düşünmek. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*. (30 - Medya Ve Demokrasi), 129-138.
- Berggren, N. (2003). The benefits of economic Freedom. *Independent Review*. Vol. 8(2), 193-211.
- Dawson, J. W. (2003). Causality in the Freedom-growth relationship. *European Journal of Political Economy*. Vol. 19, 479-495.
- Dünya Bankası (2023), [https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?year\\_high\\_desc=true](https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.CD?year_high_desc=true), Erişim: 29.01.2025.
- Fraser Institute (2018): Human Freedom Index 2017, Vancouver, <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/human-freedom-index-2017-web.pdf>, Erişim: 07.05.2025.
- Fraser Institute (2024). Economic Freedom of the World 2024 Annual Report, <https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/2024-10/economic-freedom-of-the-world-2024.pdf>, Erişim: 27.01.2025.

- Friedman, M. (1962) *Kapitalismus und Freiheit* (Capitalism and Freedom), 6. Aufl. 2004. München.
- Gwartney, J; Lawson R. ve Block, W. (1996). *Economic Freedom of the World: 1975-1995*. Vancouver: The Fraser Institute.
- Hammond, A. (2018). Good news! The world is getting freer, faster. *CapX*. <https://capx.co/good-news-the-world-is-getting-freer-faster/>, Erişim: 06.05.2025.
- Kant, I. (1784). Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?; in: *Berlinische Monatsschrift*; Nr. 4.
- Lipset, S. M. (1959). "Some Social Requisites of Democracy. Economic Development and Political Legitimacy", in: *The American Political Science Review*, Vol. 53 (1), 69-105.
- Mises, L. v. (1927/1962). *Liberalism or The Free and Prosperous Commonwealth*, Princeton, NJ: D. Van Nostrand Company, Inc.
- Norberg, J. (2003). *Das kapitalistische Manifest. Warum allein die globalisierte Marktwirtschaft den Wohlstand der Menschheit sichert*, Frankfurt am Main.
- Seyyar, A. (2007). İnsan ve Toplum Bilimleri Terimleri (Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü). Sakarya. Değişim Yayınları.
- Seyyar, A. ve Sarı, O. (2025). *Modern Dünyanın Çıkmazı Karşısında İslami Diriliş*, Ankara: MG V Yayınları.
- Seyyar, A. (2025). Adam Smith'in Doğal Özgürlük Sistemine Göre Özgürlükler ve Refah Arasındaki İlişkinin Ülkeler ve Türkiye Üzerindeki Yansımaları. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 38, 19-48.
- Smith, A. (1923). *Eine Untersuchung über Natur und Wesen des Volkswohlstandes*, Buch 1, 3. Auflage, Jena.
- Smith, A. (2012). *Ulusların Zenginliği* (Çev. Metin Saltoğlu), Ankara: Palme Yayınları.
- Şit, M. (2023). Ekonomik Özgürlük Endeksinin Doğrudan Yabancı Yatırımlara Etkisi: MINT Ülkeleri Örneği. *Politik Ekonomik Kuram*. 7(2), 427-439.
- The Human Freedom Index (2024). A Global Measurement of Personal, Civil, and Economic Freedom, by the Cato Institute and the Fraser Institute, [https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/2024-12/human-freedom-index-2024\\_0.pdf](https://www.fraserinstitute.org/sites/default/files/2024-12/human-freedom-index-2024_0.pdf), Erişim: 28.01.2025.

### İnternet Kaynakçası

- <https://en.tempo.co/read/1919536/top-10-countries-with-the-best-justice-system-in-the-world>, Erişim: 25.01.2025.
- [https://static.heritage.org/index/pdf/2025/2025\\_indexofeconomicfreedom\\_highlights.pdf](https://static.heritage.org/index/pdf/2025/2025_indexofeconomicfreedom_highlights.pdf), Erişim: 07.05.2025.

<https://www.heritage.org/index/pages/all-country-scores>, Erişim: 22.01.2025.  
<https://www.heritage.org/index/pages/country-pages/turkey>, Erişim: 06.05.2025.  
<https://www.heritage.org/about-heritage/mission>, Erişim: 07.05.2025.  
<https://www.heritage.org/index/>, Erişim: 20.01.2025.  
<https://www.heritage.org/index/pages/about>, Erişim: 20.01.2025.  
<https://www.heritage.org/index/pages/report>, Erişim: 05.05.2025.  
<https://www.fraserinstitute.org/about-us>, Erişim: 07.05.2025.